

HIV/AIDS'e Yönelik Psiko-eğitim Programı ve Uygulama Örnekleri

Gonca ZEREN*

Özet – Bu çalışmanın amacı, HIV/AIDS'e yönelik önleyici çalışmalarda kullanılabilecek bir psiko-eğitim programı ve uygulama örnekleri hakkında bilgi vermektir. Böylelikle psikolojik danışmanların, öğrencilere, ailelere, okul personeline ve topluma HIV/AIDS'e ilişkin olarak, yardım edebilmelerini sağlayacak bir bakış açısı kazanmalarını hedeflenmektedir. Bu çalışma ile psikolojik danışmanların, HIV/AIDS konusunda duyarlılıklarını artırmak, çalışmalar yapmalarını özendirme ve meslektaşlar arasında bu konudaki işbirliğini kolaylaştırmak da diğer hedefler arasındadır. HIV/AIDS'e Yönelik Psiko-eğitim Programı, Zeren (2006) tarafından geliştirilmiş ve üniversiteye yeni başlayan öğrencilerle yürütülen araştırma kapsamında, bireylerin HIV/AIDS'e yönelik tutumlarını, istedik yönde değiştirmede etkili olduğu ortaya konmuş bir programdır. Program bilgi verme, cinsellikle ilgili değerler ve tutumlar, güvenli cinsel davranış, kondom kullanımı, cinsellikle ilgili konularda seçim yapma, karar verme, hayır deme ve risk alma davranışı gibi konuların yer aldığı önleyici bir programdır. Program sekiz oturumdan oluşmaktadır. Her oturum yaklaşık 90 dakika sürmektedir. Bu çalışmada, oturumlardaki uygulamalardan Panel ve Kartlar adını taşıyan iki örneğe yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: HIV/AIDS, HIV/AIDS'e yönelik psiko-eğitim programı, HIV/AIDS'e yönelik önleyici çalışma.

Abstract – HIV/AIDS Psycho-education Program and Practice Examples – The purpose of this study is to explain about the applications on psychological counseling and guidance that can be used in prevention studies regarding HIV/AIDS. In this way, it is aimed to serve psychological counselor to gain a viewpoint to help to the students, families, school personnels and the society-related to HIV/AIDS. Within the present study to increase the psychological counselors' sensitivity, to stimulate new studies and to facilitate the cooperation between colleagues are among the other goals. HIV/AIDS Psycho-education Program developed by Zeren (2006) is pointed out an effective tool to change the attitudes of individuals toward HIV/AIDS in desirable way in a study carried out on freshmen. The program is a preventive praxis containing informing, values and attitudes about sexuality, secure sexual behaviors, condom usage, making choice about sexual topics, rejection and risk taking behaviors. Program consists of eight sessions. Each sessions continues approximately 90 minutes. In this study, two exemplary practices Panel and Cards are presented.

Key words: HIV/AIDS, HIV/AIDS psycho-education program, preventive program toward HIV/AIDS.

* Gonca Zeren, Dr., Atatürk Üniversitesi, Ağrı Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, <goncazeren@yahoo.com>. Bu çalışmanın bir kısmı, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi tarafından 21-23.09.2006'de Mersin'de düzenlenen I. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulamaları Kongresi'nde "HIV-AIDS'e yönelik psiko-eğitim programından bir uygulama örneği" adıyla; bir kısmı da Özel Tevfik Fikret Okulları tarafından 14.05.2005'te Ankara'da düzenlenen Eğitimde Yeni Yönelimler II, Eğitimde Oyun Sempozyumu'nda "HIV-AIDS'e yönelik önleyici çalışmalarda oyunun kullanılması" adıyla bildiri olarak sunulmuştur.

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, Aralık 2006, ss. 214-226.

Mersin University Journal of the Faculty of Education, Vol. 2, Issue 2, December 2006, pp. 214-226.

Giriş

Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği Sendromu [*Acquired Immune Deficiency Syndrome, AIDS*], son yıllarda tüm dünyada en çok söz edilen ve en çok korkulan hastalıkların başında gelmektedir. Bu kötü ün, AIDS'in ölümcül, bulaşıcı ve henüz çaresi bulunmamış bir hastalık olmasından kaynaklanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü [WHO] tarafından 2006 yılında yayınlanan son rapora göre, yeryüzünde yaklaşık 39,5 milyon kişi, İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü [*Human Immunodeficiency Virus, HIV*] ile yaşamını sürdürmektedir ve 2006 yılı içinde yaklaşık 2,9 milyon insan AIDS ile ilgili hastalıklar nedeniyle yaşamını kaybetmiştir (WHO, 2006a). Ancak geliştirilen yeni ve etkili tedaviler sayesinde, HIV/AIDS'li kişilerin daha uzun süre ve daha sağlıklı olarak yaşamlarını sürdürmeleri artık mümkündür (Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi [CDC], 2003; Shively, Smith, Bormann ve Gifford, 2002).

Türkiye'de ilk AIDS vak'ası ile bir kişinin de HIV pozitif olduğu, 1985 yılında bildirilmiştir (Kocaoğlu ve Hayran, 1999). 1987'de ise toplam vak'a ve taşıyıcı sayısı 39'a ulaşmıştır (Ergör ve Serdar, 1998). WHO 2006 yılı Türkiye Raporu'na göre (WHO, 2006b) Türkiye'de toplamda 2.254 HIV vak'ası rapor edilmiştir. Bu sayı, dünyanın diğer ülkelerinde yaşayan HIV/AIDS'li kişilerin sayıları ile karşılaştırıldığında, Türkiye'deki durumun endişe verici olmadığı izlenimi edinilebilir (Sunar, 1999). Ancak, sayının büyüklüğünden çok, artış hızı dikkate alındığında, durumun gerçekte endişe verici olduğu açıkça görülmektedir.

HIV sağlıklı bireylere, cinsel ilişki, enfekte kan, kan ürünleri, doku ve organ nakli, ortak kullanılan enjektör, jilet vb. ile ve anneden bebeğe gebelik, doğum ve emzirme yollarıyla bulaşmaktadır (Ergör ve Serdar, 1998; Namal, 1992; Birleşmiş Milletler Ortak HIV/AIDS Programı [UNAIDS], 1999; Türkiye Aile Planlaması Derneği, 1997). Bunların dışında, sinek, sivrisinek ya da evcil hayvanlar, gözyaşı, tükürük ya da ter yoluyla bulaşmadığı gibi, aynı evde yaşamak, aynı okula ya da işe devam etmek, sarılmak, aynı banyo, sauna, hamam ya da havuzu kullanmakla da HIV bulaşmamaktadır. HIV'in bulaşma ve korunma yollarının kesin olarak bilinmesine rağmen, toplum HIV/AIDS'li kişilere karşı önyargılı, ayrımcı ve damgalayıcı bir tutum içindedir (Duyan, 2001a; 2001c). Bu yönüyle HIV/AIDS, tıp biliminden çok sosyal bilimlerin konusu olmuştur. Sağlıklı bireyleri HIV/AIDS'ten korumak amacı ile yürütülen önleyici psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kadar, HIV/AIDS'li kişiler ile onların yakınlarına yönelik olarak sunulan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri bu anlamda büyük değer taşımaktadır.

Schall, Monteiro, Rebello ve Torres (1999) ile Tümer (2001) ergenlerin ve gençlerin en hızlı HIV ile enfekte olan grup olduğunu ve bu grupta virüsü alma yolları içinde birinci sırayı, cinsel temasın aldığını ifade etmektedirler. Resmi bildirimlere göre de, dünyada ve Türkiye'de HIV/AIDS'in en sık görülen bulaşma yolu cinsel ilişkidir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2005; WHO, 2005).

Ülkemizde, 7-14 yaşları arasındaki çocukların, ilköğretim düzeyindeki okullarda

eğitim görmeleri zorunludur. Lise dönemi de eğitime dahil edildiğinde, 7–18 yaşları arasındaki çocukların büyük çoğunluğu halen eğitim kurumlarına devam ettikleri varsayılabilir. Bu dönem, HIV/AIDS için riskli olan yaş aralığının başlangıcı olan 15-19'u da kapsamaktadır. HIV/AIDS'in Türkiye'de gençler arasında artış eğilimi göstermesi, önleme çalışmalarını gerekli kılmaktadır (Korkut, 2004). Çocuklara ve gençlere, henüz riskli cinsel ilişki deneyimi yaşamadan, okul ortamında verilecek cinsel sağlık ve HIV/AIDS eğitiminin, gelecekte onların, güvenli cinsel davranış kazanmalarını sağlayabileceği ve bu eğitimin aynı zamanda, HIV/AIDS'in yayılma hızını büyük ölçüde engelleyebileceği düşünülmektedir.

Sağlıklı bireylere yönelik koruyucu ve önleyici çalışmalar yürütmek, eğitim vermek, HIV/AIDS'li kişileri tedavi etmekle karşılaştırıldığında, hem daha ucuz, hem daha kolaydır. Bu nedenle tüm dünyada, koruyucu ve önleyici çalışmalara giderek daha fazla ağırlık verilmektedir (Martich ve Abbruzzese, 2000). Birçok araştırmada da vurgulandığı gibi, bireylere yalnızca HIV/AIDS hakkında bilgi verme, onların kendilerini hastalıktan koruyucu biçimde davranmalarını garantilememektedir (Duyan, 2001b; Fourreau, 1998; Fourreau ve Sunar, 1999; Gökşen, 1999; Katz, Mills, Singh ve Best, 1995; Kelly, 1995; Levy, Perhats, Weeks, Handler, Zhu ve Flay, 1995; Nevada State Health Division, 2005; Özakıncı, 1999; Pektaş, 2000; St. Lawrence, Crosby, Brasfield ve O'Bannon, 2002; Birleşmiş Milletler [UN], 2003). Bu nedenle bireyler, HIV/AIDS, bulaşma yolları ve kendini korumaya yönelik güvenli davranışlar hakkında bilgi sahibi olsalar da, bu bilgiyi davranışa dökmedikleri sürece, HIV/AIDS'in yayılma hızının katlanarak devam edeceği endişesi yaşanmaktadır.

HIV/AIDS'e yönelik önleyici çalışmaların, bilgi yüklü bir dersten çok, kişilerin cinsellik, güvenli cinsel davranış, sağlıklı karar verme ve kalıp yargılar üzerinde olumlu yönde değişmelerine yardım etmeyi amaçlayan psiko-eğitim çalışmaları olması önerilmektedir (Zeren, 2006). Bu tür eğitimlerin ve önleyici çalışmalarının yapılabileceği en uygun ortam okullardır (Ballard, White ve Glascoff, 1990). Okullarda, öğrencilere yönelik bu çalışmaları yürütebilecek en uygun kişilerin de, psikolojik danışmanlar olduğu düşünülmektedir. Benzer biçimde, diğer ülkelerde de, bu çalışmalar okul psikolojik danışmanları tarafından yaygın olarak yürütülmektedir (Rotheram-Borus, Kopman, Haignere, Selfridge, 2003).

Bu çalışmanın amacı, HIV ve neden olduğu AIDS hastalığına yönelik önleyici çalışmalarda kullanılabilecek bir psiko-eğitim programı hakkında bilgi vermektir. Böylece, psikolojik danışmanların, öğrencilere, ailelere, okul personeline ve topluma HIV/AIDS konusunda yardım edebilmelerini sağlayacak bir bakış açısı kazanmaları hedeflenmektedir. Bu çalışma ile psikolojik danışmanların, HIV/AIDS konusunda duyarlılıklarını artırmak, çalışmalar yapmalarını özendirmek ve meslektaşlar arasında bu konudaki işbirliğini kolaylaştırmak da diğer hedefler arasındadır.

Ergenleri ve gençleri HIV/AIDS'ten koruyucu çalışmaların yapılması son derece önemli görülmektedir. HIV/AIDS'e Yönelik Psiko-eğitim Programı bu amaçla geliştirilmiş bir programdır. Aşağıda, bu program hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

HIV/AIDS’e Yönelik Psiko-eğitim Programı

Dünyanın birçok ülkesinde HIV/AIDS’e Yönelik Psiko-eğitim Programı gibi önleyici programlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunlara örnek olarak Kelly, St.Lawrence ve Brasfield (1991) tarafından eşcinsellere yönelik olarak geliştirilen AIDS’i önleyici program; Schall, Monteiro, Rebello ve Torres (1999) tarafından ergenlere yönelik olarak geliştirilen *ZIG-ZAIDS Game*; Perlini ve Ward (2000) tarafından ergenlere yönelik olarak geliştirilen HIV’i önleyici rol oynama ağırlıklı program; Rotheram-Borus ve ark. (2003) tarafından ergenlere yönelik olarak geliştirilen *Adolescents Living Safetly* adlı önleyici program sayılabilir. Ülkemizde ise, Gökengin (2002) tarafından, ilk ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik olarak geliştirilmiş 8-10 saatlik HIV/AIDS ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklardan korunma eğitimi, örnek olarak gösterilebilir. Bu programların ortak noktası, bilgi vermenin ötesinde, yaşantısal bir öğrenme ortamı sağlaması, oyuna dayalı etkinliklere yer vermesi ve kalıp yargılar ile güvenli davranış kazanma üzerine odaklanmalarındır. HIV/AIDS hakkında edinilen bilginin davranışa dönüşmesi için en etkili yollardan birinin “oyun” olduğu düşünülmektedir (Zeren, 2005). Bu amaçla hazırlanmış grup oyunları, bulmacalar, bilmeceler, senaryolar, rol oynamalar ve canlandırmalar gençlerin HIV/AIDS’i tanımalarına, kendileri için risk oluşturan durumların farkına varmalarına, seçim yapma ve doğru karar verme üzerinde odaklanmalarına ve güvenli davranışlar edinmelerine etkili biçimde yol açmaktadır.

HIV/AIDS’e Yönelik Psiko-eğitim Programı, ergen ve gençlere yönelik olarak, Zeren (2006) tarafından geliştirilmiş yapılandırılmış, önleyici bir programdır. Program haftada bir, yaklaşık 90 dakikalık kapalı grup oturumları halinde düzenlenmiştir. 8-12 kişilik gruplar halinde yürütülen program 8 oturumluktur. Programın içeriğinde HIV/AIDS hakkında bilgi verme, cinsellik, cinsellikle ilgili değerler ve tutumlar, güvenli cinsel ilişki, kondom kullanımı, arkadaş etkisi, cinsellikle ilgili konularda seçim yapma, karar verme, gerektiğinde hayır deme ve risk alma davranışı gibi konular yer almaktadır. Program süresince öğrencilere, görsel ve yaşantısal yöntemlere dayalı ve etkileşimli bilgi vermenin yanı sıra, kameraya alınmış görüntüleri izletme, rol oynama, tartışma ve grup oyunları yoluyla katılımlarının sağlandığı bir öğrenme ve kendini tanıma ortamı sağlanması amaçlanmaktadır. HIV/AIDS’e Yönelik Psiko-eğitim Programı’nın, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin HIV/AIDS’e yönelik tutumlarını istedik yönde değiştirmede etkili olduğu, Zeren (2006) tarafından yapılan bir araştırmada ortaya konmuştur.

HIV/AIDS’e Yönelik Psiko-eğitim Programı, sekiz oturumdan oluşmaktadır. Bu oturumlarda ele alınan konular aşağıda özetlenmiştir:

1. Oturum (*tanışma*): Grup üyeleri birbirleri ile tanıştırılır, program ve süreç hakkında bilgi verilir. Grup kurallarının belirlenmesinin ardından, ev ödevi olarak, grup üyelerinden, HIV/AIDS’le ilgili olarak dağıtılan broşürleri incelemeleri ve bir sonraki oturuma gelirken yanlarında bu broşürleri getirmeleri istenir.

2. Oturum (*bilgi verme*): Grup üyelerine HIV/AIDS hakkında bilgi verilir, bu konu

ile ilgili gazete haberleri dağıtılarak, bunlar üzerinde konuşulur. Daha sonra grup ikiye ayrılarak HIV/AIDS bilgi yarışması olan Bilgi kap, HIV kapma! adlı yarışma yapılır.

3. Oturum (*kalıp yargılar*): Grup üyeleri ile birlikte *Philedelphia* adlı film izlenir. Film AIDS hastası bir avukatın öyküsünü ele almaktadır. Ev ödevi olarak, grup üyelerinin, film hakkındaki düşünce ve duygularını bir kağıda yazmaları ve bir sonraki oturuma gelirken yanlarında getirmeleri istenir.

4. Oturum (*kalıp yargılar*): Grup üyeleri ile, kendi kalıp yargılarını fark etmeleri amacı ile *Elma Bahçesi* adlı oyun oynanır. Ardından gönüllü dört üyenin katılımı ile *Panel: Konuşmacılardan HIV pozitif olanı bulun!* etkinliği gerçekleştirilir. Ev ödevi olarak, grup üyelerinin, üç ayrı kişi ile HIV/AIDS hakkında konuşmaları istenir.

5. Oturum (*riskli ve güvenli cinsel davranış*): Grup üyeleri ile birlikte HIV pozitif bir kişi ile yapılan bir görüşmeye ait görüntüler izlenir. Ardından *Kartlar* adlı oyun oynanır. Daha sonra da gruba çizgi ve noktalı bilmeceler sorulur, çözmeleri istenir.

6. Oturum (*karar verme-seçim yapma-hayır deme*): Riskli durumlara yönelik olarak hazırlanan senaryolar gönüllü grup üyelerine dağıtılır ve bu rolleri canlandırmaları istenir. Ardından *İki Doğru Bir Yalan* adlı oyun oynanır. Daha sonra da, iki kız arkadaşın birbirleriyle konuşmalarını içeren senaryonun gönüllü öğrenciler tarafından canlandırılması gerçekleştirilir. Ev ödevi olarak, grup üyelerine doldurmaları için Karar-Seçim-Hayır Formu dağıtılır.

7. Oturum (*kondom*): Grup üyelerinden “kondom” deyince akıllarına ilk gelenleri yazmaları ve daha sonra da anlatmaları istenir. Ardından gruba kondom hakkında bilgi verilir ve üyelerin incelemeleri için kondomlar dağıtılır. Son olarak, *Klip Çekiyoruz!* adlı etkinlik başlatılır, grup üyelerinden program boyunca konuşulanları sentezleyerek bir ürün ortaya koymaları beklenir. Grup üyelerine öncelikle bir amaç belirlemeleri, bu amaç etrafında kendilerinin istedikleri bir etkinliği planlamaları söylenir. Bu etkinlik bir şarkı klibi ya da kısa bir skeç biçiminde olabilir.

8. Oturum (*sonlandırma*): Grup üyelerinin hazırladıkları gösteriler izlenir. Daha sonra sürecin bitmesine yönelik duygu ve düşünceleri sorulur, programın yararlı olup olmadığını değerlendirmeleri istenir.

HIV/AIDS'e Yönelik Psiko-eğitim Programı'ndan Bir Uygulama Örneği: Panel¹

Uygulamanın amacı

Panel adı verilen uygulamanın amacı, katılımcılara hem HIV/AIDS açısından riskli olan durumları göstermek, hem de kalıp yargılarla karar vermenin yanıltıcı olabileceğini göstermektir. Bir başka açıdan ise, Panel uygulamasında konuşmacı olarak rol alan kişilerin, HIV pozitif, uyuşturucu bağımlısı ve eşcinsel gibi karakterleri canlandırdıklarında, kendilerini o kişinin yerine koyarak empati düzeylerinin artırılması da amaçlanmaktadır. Böylelikle kendi kalıp yargılarını fark etmeleri ve HIV/AIDS ve cinsellikle ilgili daha olumlu tutumlara sahip olmaları desteklenebilir.

Uygulamaya ön hazırlık

Panel, en az sekiz kişi ile oynanan bir grup oyunudur. Oyunun birbirini iyi tanımayan ve kalabalık bir sınıf önünde oynanması önerilmez, çünkü gönüllüler üstlendikleri role giremeyebilir, sınıf içinde alay edilme kaygısı yaşayabilirler. Bu nedenle oyunun, psiko-eğitim amaçlı bir programın dört ya da daha sonraki oturumunda oynatılması daha fazla yarar sağlayacaktır. Panel bir psiko-eğitim programının parçası olduğunda, çok daha fazla anlam taşıyacak ve beklenen amaçlara ulaşılacaktır.

Uygulama

Grup üyelerine, bir panel düzenleneceği ve bu panelde konuşmacı olacak, iki kız ve iki erkek, dört gönüllü öğrenciye ihtiyaç duyulduğu söylenir. Gönüllü dört üyeye, panele katılan konuşmacılar olarak grubun karşısına yerleştirilen sandalyelere oturmaları istenir. Gönüllülere kim olduklarını anlatan kartlar verilir. Ardından konuşmacılara, kartlarda çizginin üzerinde yazan kısmı gruba aktarabilecekleri, ancak çizginin altındaki bilgiyi kendilerine saklamaları gerektiği söylenir.

Gruba, konuşmacılardan yalnızca birinin HIV pozitif olduğu ve bu kişiyi bulmalarının istendiği söylenir. Grup üyeleri bu amaçla konuşmacılara istedikleri soruları sorabilirler. Herkese üç soru sorma hakkı verilir. Ancak "HIV pozitif misiniz?" sorusu ve aynı anlama gelecek bir başka soru sormalarının yasak olduğu belirtilir.

Panele katılan konuşmacılar ise, sorulara yalnızca "evet" ya da "hayır" diye cevap verebilirler. Bu nedenle soruların bu şekilde sorulması istenir. Eğer sorulan sorunun cevabı kartta yazılı değilse, konuşmacı, olabilecek en uygun cevabı kendisi verebilir.

Başlangıç olarak, konuşmacılardan kartlarda yazılı bilgilere dayanarak kendilerini kısaca tanıtmaları istenir. Ardından grup üyeleri konuşmacılara sorular sorarak içlerinden hangisinin HIV pozitif olduğunu belirlemeye çalışırlar.

Grup üyeleri soru sormayı bitirdiklerinde, kimin HIV pozitif olduğuna dair tahminleri alınır. Tahmin ettikleri kişilerin HIV pozitif olduğuna nasıl karar verdikleri sorulur. Ardından tüm konuşmacılardan kendi hikayelerini tamamlamaları istenir. Böylelikle bu oyundaki HIV pozitif kişinin kim olduğu da açığa kavuşturulur.

Kullanılan materyal

Panelde konuşmacı rolünü oynayan grup üyelerine vermek üzere Şekil 1'de örnekleri verilen kartlar kullanılır:

Uygulamanın bitirilmesi

Oyunun bitiminde, konuşmacı rolünü üstlenen grup üyelerine artık bu rolün bittiği, oynadıkları kişi değil, kendileri oldukları söylenir. Ardından, öncelikle oyunda HIV pozitif kişi rolündeki kişiden başlayarak, konuşmacı rolündeki grup üyelerinden bu

Hakan Yeşil

Lise son sınıf öğrencisisin. Derslerin pek de iyi gitmiyor. Zaman zaman okul idaresiyle başın derde giriyor. Teneffüslerde okulun arkasında sigara içiyorsun. Kızların seks için yaratıldıklarını düşünüyorsun. Yaşlılarından daha gelişmiş görünüyorsun. Uzun boylu, yakışıklı ve maçosun. Özellikle kolay elde edilir görülen kızları ayarlama konusunda uzman oldun. Bu yaşta birçok kızla cinsel birlikteliğin oldu.

Birkaç yıl önce okulda HIV/AIDS'le ilgili bir eğitime katılmıştın, bu nedenle HIV/AIDS konusunda çok dikkatlisin ve her zaman kondom kullanıyorsun. Daha önce üç kez test yaptırın ve testin sonucu HIV negatif çıktı.

Sedat Öztürk

Şu anda 17 yaşındasın. Sen daha bebekken annen evi terk etmiş. Aynı evde yaşamak dışında, baban ve babaannenle hiçbir şey paylaşmıyorsun. Eşcinselsin ve babandan yeterince para alamaman nedeniyle, zaman zaman para karşılığı birlikteliklerin oluyor. Bir türlü iş bulamıyorsun, zaten liseden de atılmıştın. Eşcinselliğin nedeniyle çevrendekiler seni dışlıyorlar.

Son günlerde ilk kez sana sevgiyle yaklaşan, seninle aynı yaşta ve senin de seveceğin bir kişiye rastladın. Test yaptırdın, belli ki çok şanslısın, çünkü testin sonucu HIV negatif.

Güliz Aydın

17 yaşındasın ve damardan uyuşturucu alıyorsun. Kendini çoğunlukla mutsuz, bezgin ve umutsuz hissediyorsun. Zaman zaman hayatın ne kadar anlamsız olduğunu düşünüyorsun. Herhangi bir şeye ya da paraya ihtiyacın olduğunda çalışıyorsun. Bir yıl önce en yakın arkadaşın, aşırı dozda uyuşturucudan öldü. Onun kurtulduğunu düşünüyorsun, çünkü AIDS onu nasıl olsa öldürecekti.

Arkadaşının HIV taşıdığını öğrendiğin günden itibaren asla bir başkasının şırıngasını kullanmadın. Gerçekten de çok şanslısın, çünkü HIV taşımıyorsun.

Defne Kara

17 yaşındasın. Okulda oldukça başarılı ve hırslı bir öğrencisin. Üniversitede okumayı hedefliyorsun. Babamın iş durumu nedeniyle, geçmişte sık sık şehir değiştirmek zorunda kalmışsınız. Bir çok farklı şehirde, çok sayıda arkadaşın var. Hiç sigara ya da uyuşturucu denemedin. Erkek arkadaşın Berke, okulun basketbol takımında oynuyor.

Berke'nin senden önce, birkaç kez hayat kadınlarıyla cinsel ilişkisi olduğunu biliyorsun. Son zamanlarda Berke hiç sağlıklı değil. Gizlice kendine test yaptırdığında HIV pozitif olduğunu öğrendin. Bunun sana Berke'den bulaştığını düşünüyorsun.

Şekil 1: Panel'de Kullanılan Kart Örnekleri

rolü oynarken neler hissettikleri sorulur. Daha sonra da gruptaki diğer kişilerin bu paneli izlerken neler yaşadıkları sorulur. Grup üyelerine kendilerini ifade etmeleri ve kalıp yargılar hakkında konuşmaları için fırsat tanınır.

Kullanılan materyal

Panelde konuşmacı rolünü oynayan grup üyelerine vermek üzere aşağıdaki kartlar kullanılır:

Uygulamanın bitirilmesi

Oyunun bitiminde, konuşmacı rolünü üstlenen grup üyelerine artık bu rolün bittiği, oynadıkları kişi değil, kendileri oldukları söylenir. Ardından, öncelikle oyunda HIV pozitif kişi rolündeki kişiden başlayarak, konuşmacı rolündeki grup üyelerinden bu rolü oynarken neler hissettikleri sorulur. Daha sonra da gruptaki diğer kişilerin bu paneli izlerken neler yaşadıkları sorulur. Grup üyelerine kendilerini ifade etmeleri ve kalıp yargılar hakkında konuşmaları için fırsat tanınır.

HIV/AIDS'e Yönelik Psiko-Eğitim Programı'ndan Bir Uygulama Örneği: Kartlar²

Uygulamanın amacı

“Kartlar” adındaki uygulama, bir tür grup oyunudur. Oyunun temel amacı, bir yandan, HIV/AIDS'in ne denli kolay bulaştığını ve geniş kitlelere yayılabildiğini, diğer yandan da güvenli cinsel davranış gösterildiğinde ne denli kolay korunulabildiğini ve HIV/AIDS'in yayılmasının engellenebildiğini gösterebilmektir. Bir diğer amaç ise, oyunda bile olsa, bireylerin kendilerine HIV bulaştığı söylendiğinde, neler hissettiklerine ilişkin farkındalık kazanmalarını sağlamaktır. Böylelikle, HIV/AIDS'li kişilere yönelik empati duymalarının kolaylaştırılması hedeflenmektedir.

Uygulamaya ön hazırlık

Kartlar, en az sekiz, en çok 15 kişi ile oynanan bir grup oyunudur. Oyun, 20-35 dakika sürmektedir. Bu süre, kişi sayısına ve uygulamanın sonunda yapılan paylaşımların uzunluğuna bağlı olarak değişebilmektedir.

Kartlar adlı uygulamanın, birbirini tanımayan bir grupla ya da kalabalık bir sınıf önünde oynanması önerilmez. Oyunun, psiko-eğitim amaçlı bir programın dört ya da daha sonraki oturumunda oynatılmasının daha fazla yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Kartlar, HIV/AIDS'e Yönelik Psiko-Eğitim Programı'nın, ya da buna benzer bir başka programın, bir parçası olduğunda, çok daha fazla anlam taşıyacak ve beklenen yararları ulaşılabilecektir.

Uygulamaya ön hazırlık olarak, tüm katılımcılar için 3x5 cm. boyutlarında, renkli fon kağıtlarından, birer kart hazırlanır. Uygulamaya katılması planlanan kişi sayısına bağlı olarak, kartlardan biri yeşil, geri kalanlar ise mavi, sarı ve pembe gibi, dört farklı renkten oluşturulur. Kartların renklerinin tamamının pastel olarak seçilmesi, yeşil kartın tek olduğunun grup üyeleri tarafından fark edilmesini zorlaştıracığından, önerilmektedir. Yeşil dışındaki kartların, yaklaşık olarak birbirine eşit sayıda hazırlanmasına özen gösterilmelidir.

Oyuna başlamadan önce yeterince kalem olup olmadığı kontrol edilebilir. Gerekli olabileceği düşüncesi ile, lider gruba birkaç tane kalem getirebilir.

Uygulama

Grup üyelerinin çember biçiminde oturmaları sağlanır. Üyelere, "Kartlar" adlı bir oyun oynanacağı söylenir. Yeşil olan kart, grup üyelerine fark ettirilmeden, grupta popüler ve HIV/AIDS'e ilişkin daha olumlu tutumlara sahip olduğu düşünülen kişiye verilir, diğer kartlar ise rastgele dağıtılır. Grup üyeleri, yanlarına birer kalem almaları ve dağıtılan kartları oyun boyunca ellerinde tutmaları, kimseyle değiştirmemeleri konusunda uyarılır.

Grup üyelerine, ayağa kalkmaları, çiftler halinde ayrılmaları ve buldukları alana dağılmaları söylenir. Çiftlerin, eş oldukları kişilerle "Magazin haberleri gündeminde olan kişilerin (manken, şarkıcı vb.), ergenlerin cinsel aktivitelerini nasıl etkilediği" üzerinde konuşmaları istenir. Konuşmalar için yaklaşık dört dakika ayrıldığı, bunun ilk iki dakikasında birinin, geri kalan iki dakikasında ise diğer kişinin konuşabileceği hatırlatılır. Süre lider tarafından tutulur. Konuşmalar bitince üyelerden, konuştukları kişinin adını, kendi kartlarına yazmaları söylenir.

Daha sonra, farklı kişilerle çift olmaları, karşısındaki kişilerle "cinsellikle ilgili gazete haberleri sizi nasıl etkiliyor?" konusunda konuşmaları istenir. Süre lider tarafından tutulur. Konuşmalar bitince, konuştukları kişinin adını kendi kartlarına yazmaları söylenir.

Son olarak, yine farklı kişilerle çift olmaları, karşısındaki kişilerle "kız ya da erkek arkadaş seçerken sizin için en önemli özellikler neler?" konusunda konuşmaları istenir. Süre lider tarafından tutulur. Konuşmalar bitince, konuştukları kişinin adını kendi kartlarına yazmaları söylenir.

Grup üyelerinden, tekrar çember biçiminde oturmaları istenir, yeşil renkli kartın kimde olduğu sorulur. Yeşil kartın sahibi olan kişinin ayağa kalkması istenir, ona HIV pozitif olduğu söylenir. Ardından, diğer grup üyelerinden, ayaktaki kişinin adı kimlerin kartında yazılı ise, ayağa kalkmaları istenir. Ayağa kalkanlara, artık onların da HIV taşıdıkları söylenir. Daha sonra, oturanlara, ayaktaki kişilerden en az birinin adı kartlarında yazıyorsa ayağa kalkmaları söylenir, HIV'in onlara da bulaştığı belirtilir. Bu durum gruptaki herkes ayağa kalkana dek sürdürülür.

Grubun hepsi ayaktayken, mavi kartı olanların oturması söylenir; “çünkü onlar cinsel ilişki sırasında her zaman kondom kullananlar” biçiminde açıklama yapılır. Daha sonra, kartları sarı renkte olanların da oturabileceği söylenir; “çünkü onların cinsel ilişkileri, vücut sıvılarının birbirine karışmayacağı biçimde” şeklinde açıklama yapılır. Son olarak, pembe renkli kartı olanların da oturabileceği söylenir; “çünkü onlar yalnız olanlar ve herhangi bir biçimde cinsel ilişkiye girmediler” biçiminde açıklama yapılır. Bu kişiler de oturduğunda, tek kişi ayakta kalmıştır; yeşil karta sahip olan ve HIV pozitif olduğu söylenen ilk kişi. O kişiye de HIV pozitif olmadığı, bunun bir oyun olduğu belirtilerek, onun da oturması söylenir.

Uygulamanın bitirilmesi

Önce, yeşil kart verilen kişiden başlayarak, grup üyelerinin bu oyundan nasıl etkilendikleri sorulur. Kendilerini nasıl hissettiklerini, grupla paylaşımları istenir. Grup üyelerinin birbirine benzer ve farklı duyguları, lider tarafından vurgulanır ve oyun sona erdirilir.

Sonuç

Bu çalışmada HIV/AIDS’e Yönelik Psiko-eğitim Programı hakkında bilgi verilmiş ve psikolojik danışmanlar için iki farklı uygulama örneği olan “Panel” ve “Kartlar” adlı etkinliklere yer verilmiştir. Her iki uygulamada da HIV/AIDS’e Yönelik Psiko-eğitim Programı’nın tamamı dikkate alındığında, etkili olduğu düşünülen temel uygulamalardandır.

Zeren (2006) tarafından yürütülen araştırma kapsamında, HIV/AIDS’e Yönelik Psiko-eğitim Programı iki ayrı grupta, toplam 21 öğrenci ile yürütülmüştür. Her oturumun sonunda, grup üyelerinden o günkü oturuma ilişkin düşüncelerini ve duygularını ifade etmeleri istenmiştir. Ayrıca, her oturuma ilişkin günlük tutmaları sağlanmıştır. Günlük olarak kullanılan defter, araştırmacı tarafından önceden hazırlanmış bir forma sahiptir. Bu formda her bir etkinlik için ayrı bir yer ayrılmış, grup üyelerinin bu kısımlara, etkinlikle ilgili olarak yazmak istedikleri her şeyi yazabilecekleri söylenmiştir. Panel ve Kartlar, grup üyeleri tarafından en etkileyici bulunan etkinliklerdendir. Grup üyelerinden bazıları, bu iki etkinliğin, HIV/AIDS’e ilişkin düşüncelerinde değişikliklere yol açtığını son oturumda da dile getirmişlerdir. Bu nedenle bu iki uygulama, programda yer alan diğer uygulamalardan öne çıkarak, bu çalışmaya konu olmuştur.

HIV/AIDS’e Yönelik Psiko-eğitim Programı, psikolojik danışmanlar tarafından uygulanabilecek, yapılandırılmış bir programdır. Programın uygulanması öncesinde, psikolojik danışmanların gerekli ise, HIV/AIDS konusunda eğitim almaları önerilebilir. Uygulamalar sırasında, grup üyelerinin tüm oturumlara katılması, programın bir bütün oluşundan dolayı önem taşımaktadır. Bu nedenle, grup üyeleri ile, tüm oturumlara

katılacaklarına ilişkin sözleşme yapılmıştır. Buna rağmen grup üyelerinden oturumlardan bazılarında gelmeyenler olmuştur. Programı uygulayacak psikolojik danışmanların bu konuya ilişkin önlemler almaları gerekebilir.

HIV/AIDS'e Yönelik Psiko-eğitim Programı, üniversiteye yeni başlayan öğrencilere yönelik olarak geliştirilmiştir. Programın, gerekli çalışmalar yapılarak, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyine uygun hale getirilmesi önerilebilir. Bu ve benzeri programlar geliştirilirken, programın HIV/AIDS'e yönelik bilgi vermek kadar, HIV/AIDS açısından güvenli davranış ve olumlu tutum kazandırmayı hedefleyen çalışmalar olması, programın daha etkili ve yararlı olmasını sağlayabilir.

Bu çalışmada tanıtılan HIV/AIDS'e Yönelik Psiko-eğitim Programı ve örnek uygulamaların, HIV/AIDS'i önleyici çalışmalarda kullanılabilecek etkinliklerdir. HIV/AIDS'e yönelik önleyici çalışmalarda kullanılabileceği düşünülmektedir. Bu ve benzeri çalışmaların ülkemizde yaygınlaştırılmasının da HIV/AIDS'in yayılmasını önleyebileceğine inanılmaktadır.

Notlar

- 1 Bu uygulama, "Rotheram-Borus M.J., Miller S., Kopman C, Haignere C. ve Selfridge C. (2003). *Adolescents living safely: AIDS awareness, attitudes, and actions*, California: UCLA, HIV Center for Clinical and Behavioral Studies" adlı kaynaktaki bir uygulamadan esinlenerek oluşturulmuştur.
- 2 Uygulamanın Kaynağı: Rotheram-Borus M.J., Miller S., Kopman C, Haignere C. ve Selfridge C. (2003). *Adolescents living safely: AIDS awareness, attitudes, And actions*, California: UCLA, HIV Center for Clinical and Behavioral Studies.

Kaynakça

- Ballard, D.J., White, D.M., ve Glascoff, M.A. (1990). AIDS/HIV education for preservice elementary teachers. *Journal of School Health*, 60, 262-266.
- CDC. (2003). *Centers for disease control and prevention handbook for HIV prevention community planning*. Washington DC: CDC Document.
- Duyan, V. (2001a). HIV/AIDS'in Psikolojik Boyutu. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12, 2, 61-76.
- Duyan, V. (2001b). Sosyal hizmet öğrencilerinin HIV/AIDS konusundaki bilgileri ve HIV/AIDS'li kişilere yönelik tutumları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(3), 81-92.
- Duyan, V. (2001c). HIV/AIDS'e ilişkin damgalama ve sosyal destek. *Sağlık ve Toplum*, 11(1), 3-11.
- Ergör, G. ve Serdar, B. (1998). HIV/AIDS epidemiyolojisi ve korunma, (Ed. Ünal, S.) *Güncel bilgiler ışığında HIV/AIDS* (ss. 7-20), Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi.
- Fourreau, P.Ö. (1998). *Social psychological factors affecting protective behavior against AIDS in two samples of Turkish males*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

- Fourreau, P.Ö.ve Sunar, D. (1999). Cultural and psychological factors predicting condom use in Turkish young men: A comparison of heterosexual and homosexual samples. *Boğaziçi Journal*, 13, 157-180.
- Gökengin, D. (2002). İlk ve ortaöğretimde HIV/AIDS ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklardan korunma eğitimi. *HIV/AIDS*, 5(4), 162-168.
- Gökşen, F. (1999). Social science and AIDS research: From individual risk to structural models. *Boğaziçi Journal*, 13, 95-104.
- Katz, R.C., Mills, K., Singh, N.N., ve Best, A.M. (1995). Knowledge and attitudes about AIDS: A comparison of public high school students, incarcerated delinquents, and emotionally disturbed adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 24(1), 117-131.
- Kelly, J.A. (1995). Advances in HIV/AIDS education and prevention. *Family Relations*, 44, 345-352.
- Kelly, J.A., St.Lawrence, J.S., ve Brasfield, T.L. (1991). Predictors of vulnerability to AIDS risk behavior relapse. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59(1), 163-166.
- Kocaoğlu, B. ve Hayran, O. (1999). Level of knowledge and attitudes of touristic hotel staff towards HIV/AIDS in İstanbul. *Boğaziçi Journal*, 13(1-2), 181-191.
- Korkut, F. (2004). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*, Ankara, Anı Yayıncılık.
- Levy, S.R., Perhats, C., Weeks, K., Handler, A.S., Zhu, C., ve Flay, B.R. (1995). Impact of a school-based AIDS prevention program on risk and protective behavior for newly sexually active students. *Journal of School Health*, 65(4), 145-151.
- Martich, F.A. ve Abbruzzese, B.J. (2000). *Behavioral interventions and research branch resource book*. Atlanta: CDC.
- Namal, A.Y. (1992). *AIDS'ten böyle korunurum 300 soru 300 yanıt*. İstanbul: AIDS Savaşım Derneği, Çetin Ofset.
- Nevada State Health Division. (2005). Chapter 6: Potential strategies and interventions. İnternetten 09.05. 2005'te elde edilmiştir: <<http://health2k.state.nv.us/hiv/prevention/chapt6.htm>>.
- Özakıncı, G. (1999). Intention to use condoms with new partners among heterosexually active Turkish university students. *Boğaziçi Journal*, 13, 145-156.
- Perlini, A.H. ve Ward, C. (2000). HIV prevention interventions the effects of role-play and behavioural commitment on knowledge and attitudes. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 32(3), 133-143.
- Pektaş, H. (2000). *Halkın sağlığı açısından AIDS epidemisini önlemede HIV/AIDS danışmanlığının önemi (Hassas gruplar üzerinde yapılan karşılaştırmalı bir araştırma)*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Rotheram-Borus, M.J., Miller, S., Kopman, C., Haignere, C., ve Selfridge, C. (2003). *Adolescents living safely: AIDS awareness, attitudes, and actions*. California: UCLA, HIV Center for Clinical and Behavioral Studies.
- Schall V.T., Monteiro, S., Rebello, S.M. ve Torres, M. (1999). Evaluation of the ZIG-ZAIDS game: An entertaining educational tool for HIV/AIDS prevention. *Saúde Pública*, 15, 107-119.
- Shively, M., Smith, T.L., Bormann, J., ve Gifford, A.L. (2002). Evaluating self-efficacy for HIV disease management skills. *AIDS and Behavior*, 6(4), 371-379.
- St. Lawrence, J.S., Crosby, R.A., Brasfield, T.L., ve O'Bannon, R.E. (2002). Reducing STD and HIV risk behavior of substance-dependent adolescents a randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(4), 1010-1021.
- Sunar, İ. (1999). STDs including HIV/AIDS as a public policy issue: The paradigmatic case of Turkey-Part 1. *Boğaziçi Journal*, 13(1), 27-40.

- Tümer, A. (2001). Sorularla ve cevaplarla HIV/AIDS. *HIV AIDS*, 4, 143-144.
- Türkiye Aile Planlaması Derneği. (1997). *AIDS hakkında bilinmesi gerekenler*. Ankara: MedicoGraphics Ajans ve Matbaacılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. (2005). İstatistikler. İnternette 08.03.2006'da elde edilmiştir. <<http://www.saglik.gov.tr/extras/istatistikler/2005geribildirim/Tablo%2020.htm>>.
- UN. (2003). *Young people partners in HIV/AIDS prevention*. New York, UN.
- UNAIDS. (1999). *AIDS and HIV infection, information for United Nations employees and their families*. Geneva, Switzerland, UNAIDS.
- WHO. (2006a). HIV surveillance, estimations and monitoring and evaluation. İnternette 22.02.2007'de elde edilmiştir. <<http://www.who.int/hiv/topics/me/en/>>.
- WHO. (2006b). Turkey: HIV/AIDS country profile. İnternette 22.02.2007'de elde edilmiştir. <http://www.euro.who.int/aids/ctryinfo/overview/20060118_46>.
- Zeren, Ş.G. (2005). HIV/AIDS'e yönelik önleyici çalışmalarda oyunun kullanılması. Eğitimde Yeni Yönelimler II, Eğitimde Oyun Sempozyumu, Özel Tevfik Fikret Okulları, Ankara.
- Zeren, Ş.G. (2006). *HIV/AIDS'e yönelik psiko-eğitim programı'nın üniversiteye yeni başlayan ergenlerin HIV/AIDS'e yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.